

ประวัติความเป็นมาของชาตกัฏฐกถา

ความหมายของชาตกัฏฐกถา

ชาตกัฏฐกถา มีรูปศัพท์ในภาษาบาลีคือ ชาตกัฏฐกถา ซึ่งประกอบขึ้นมาจาก คำ 2 คำ คือคำว่า ชาตก กับคำว่า อฏฐกถา

ก. ชาตก

คำว่า ชาตก ประกอบรูปศัพท์มาจากธาตุ ชน¹ ซึ่งมีความหมายว่า เกิด, กลายเป็น (อีกสภาพหนึ่ง) รูปศัพท์ ชาตก เกิดจากการลง ต ปัจจัย (Past Participle) และ ก ปัจจัยดัตถิต (Secondary Suffix) แปลตามรูปศัพท์ว่า เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว²

คำว่า ชาตก นี้ ในภาษาไทยมักใช้ทับศัพท์ว่า ชาตก ความหมายเดิมนั้น หมายถึงนิทานธรรมคาถาทั่วไปที่พระพุทธเจ้าทรงยกมาสาธกอธิบายธรรม³

---

¹ ธาตุ ชน เป็นธาตุที่มีรูป 2 รูป คือรูปที่ 1 ชน และรูปที่ 2 ชา ดูคำอธิบาย ใน William Dwight Whitney, **Sanskrit Grammar** (Cambridge: Harvard University Press, 1993), p. 35, 341.

ธาตุ ชน เมื่อลง ต ปัจจัย ใช้รูป ชา ดูเพิ่มเติมใน สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, **ไวยากรณ์บาลี** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 629.

² Dict. PTS., p. 281.

³ ERE. VII, p. 491.

T.W. Rhys Davids, **Buddhist India** (Delhi: Motilal Banarsidass, 1971), pp. 194-195.

ในเวลาต่อมา เมื่อคำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการจัดแบ่งประเภทตามลักษณะของรูปแบบและเนื้อหาเป็น 9 ประเภทเรียกว่า นวังกัสตดูศาสน⁴ นิตานต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในคำสอนจึงถูกจัดเป็นคำสอนประเภทหนึ่งและมีชื่อเรียกว่า ชาดก

ต่อมา เมื่อความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ได้พัฒนาขยายไป ประกอบกับคำสอนเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด จึงเป็นสาเหตุให้เกิดความเชื่อถือในหมู่พุทธศาสนิกว่า ในระหว่างที่ยังบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้านั้น พระโพธิสัตว์ได้เคยเกิดในกำเนิดต่าง ๆ ในอดีตชาติอันนับไม่ถ้วนมาแล้ว เพราะเหตุนี้จึงทำให้นิทานทุกประเภทรวมทั้งนิทานสัตว์ด้วย มีโอกาสที่จะทำให้เป็นนิทานชาดกอันหมายถึงเรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้าหรือเรื่องพระโพธิสัตว์ ได้โดยไม่ยาก และในที่สุด นิทานเหล่านี้คือที่มาของคัมภีร์ชาดกและคัมภีร์ชาดกัฎฐกถาหรืออรรถกถาชาดก

คำว่า ชาดก แม้มีความหมายได้หลายนัย แต่ความหมายที่ประสงค์ในที่นี้หมายถึงคัมภีร์ชาดก อันเป็นคัมภีร์หนึ่งในจำนวนคัมภีร์ 15 คัมภีร์ที่ประกอบกันเป็นพุทธทศนิกาย สุตตันตปิฎก

⁴ วิ. มหา. 1/7/13; ม. มุ. 12/277-279/267269; อัง. ปณจก. 22/73/98,99.

กล่าวคำสอน 9 ประเภทนั้น ได้แก่ สุตตัม, เคยขัม, เวชชากรรม, คาถา, อุทาน, อิติวุตตกัม, ชาดกัม, อพสุตตรมมัม และเวทลลัม

⁵ ดูรายละเอียดความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ได้ใน ประพนธ์ อัสววิรุพหการ, การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 78-156.

⁶ ERE. VII, p. 491.

Ryukan Kimura, *A Historical Study of the Terms Hinayana and Mahayana and the Origin of Mahayana Buddhism* (Patna: Indological Book Corporation, 1987), pp. 128-129.

ข. อัญญา

อัญญา เป็นศัพท์ที่ประกอบขึ้นมาจากคำว่า อตุล กับ ญา คำว่า อตุล แปลว่า เนื้อความ, ความหมาย, ใจความสำคัญ⁷ คำนี้มักเปลี่ยนรูปเป็น อัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออยู่ในบทสมาส⁸ ส่วนคำว่า ญา แปลว่า การอธิบาย, การขยายความ⁹ ดังนั้น อัญญา จึงแปลว่า การอธิบายเนื้อความ, การแปลความหมาย และเป็นชื่อของคัมภีร์ประเภทหนึ่ง ที่ทำหน้าที่อธิบายขยายความบาลีในพระไตรปิฎก ในภาษาไทยมักใช้ทับศัพท์คำสันสกฤตว่า อรรถญา

ค. ความหมายของชาตกัญญา

ชาตกัญญา คือคัมภีร์อรรถญาที่อธิบายขยายความบาลีในคัมภีร์ชาดก ในภาษาไทยนิยมเรียกว่า อรรถญาชาดก ส่วนลังกาเรียกคัมภีร์นี้ว่า ชาตกัตถวณณา (ชาตกถุถวณณา) รายละเอียดเกี่ยวกับคัมภีร์จะกล่าวในลำดับต่อไป

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

ในคัมภีร์ชาตกัญญา ไม่มีข้อความตอนใดระบุนามผู้แต่งไว้ ความเห็นเกี่ยวกับผู้แต่งชาตกัญญาจึงยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ อย่างไรก็ตาม ชาวพุทธส่วนมากเชื่อถือกันมาตามคัมภีร์คันทวงศ์ว่า พระพุทธโฆษาจารย์ พระอรรถญาจารย์ผู้มีชื่อเสียงแห่ง คริสต์ศตวรรษที่ 5 เป็นผู้แต่งหรือผู้แก้ไขปรับปรุงและแปลคัมภีร์นี้จากฉบับภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี แต่นักปราชญ์ทางภาษาและวรรณคดีบาลีหลายท่านไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นนี้ กล่าวคือ

วี. เฟาส์โบลล์ (V. Fausboll) ขอมรับคัมภีร์เพียง 6 คัมภีร์ คือ วิสุทธีมรรค, สุมังคลวิลาสินี, ปปัญจสุทนี, สารัตถ์ปปกาสินี, มโนรตปุรณี และสมันตปาสาทิกา ว่า

⁷ Dict. PTS., p. 23.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid., p. 184.

เป็นผลงานของพระพุทธโฆษาจารย์ เพราะปรากฏนามพระพุทธโฆษาจารย์เป็นผู้รจนา
ในปณามคาถาของคัมภีร์เหล่านั้น และมีความเห็นว่า นอกเหนือจากคัมภีร์ทั้ง 6 คัมภีร์
นั้นแล้ว พระพุทธโฆษาจารย์ไม่น่าจะมีผลงานอื่นได้อีก เพราะท่านพำนักอยู่ในลังกา
เพียง 3 ปี¹⁰

เอ็ม. วินเตอร์นิตส์ (M. Winternitz) มีความเห็นว่า คัมภีร์นี้ไม่ใช่ผลงานของ
พระพุทธโฆษาจารย์ เพราะภาษาและลีลาโวหารนั้นแตกต่างจากอรรถกถาทั้งหลาย
ของพระพุทธโฆษาจารย์¹¹

ที. ดับบลิว. ริส เดวิดส์ (T.W. Rhys Davids) มีความเห็นว่า คัมภีร์นี้น่าจะ
เป็นผลงานที่รจนาขึ้นในลังกาโดยภิกษุผู้ไม่ปรากฏนาม ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 5¹²

วิลเฮล์ม ไกเกอร์ (Wilhelm Geiger) กล่าวว่า อรรถกถาชาดกในปัจจุบัน อาจ
เป็นผลงานของพระพุทธโฆษาจารย์ หรือของภิกษุชาวลังการูปใดรูปหนึ่งในยุคสมัยไม่
ห่างจากพระพุทธโฆษาจารย์¹³

จี. พี. มาลาเสเกรา (G.P. Malalasekera) นักปราชญ์ชาวลังกาแสดงความ
คิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มากกว่านักปราชญ์อื่น ๆ และในที่สุดสรุปว่า คัมภีร์นี้อาจเป็น

¹⁰ V. Fausboll, "Postscriptum" *The Jataka together with Its Commentary*, Vol. VII (London: Luzac and Company Ltd., 1964), pp. viii-ix.

¹¹ M. Winternitz, *A History of Indian Literature*, Vol. II (New York: Russell & Russell, 1972), p. 192.

¹² T.W. Rhys Davids, *Buddhist India*, p. 207.

¹³ Wilhelm Geiger, *Pali Literature and Language*, 3rd. ed. (New Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1978), p. 31.

ผลงานของภิกษุชาวลังการูปหนึ่ง ซึ่งน่าจะเป็นภิกษุฝ่ายอภัยคีรีวิหารอันเป็นฝ่ายตรงข้ามกับฝ่ายมหาวิหาร ที่พระพุทธโฆษาจารย์พำนักอยู่ด้วยในขณะที่อยู่ในลังกา¹⁴

จากความเห็นต่าง ๆ ของนักปราชญ์ข้างต้น สรุปได้ว่า คัมภีร์ชาตกัฏฐกถาฉบับปัจจุบันเป็นผลงานของผู้ใดนั้นยังไม่สามารถระบุได้แน่ชัด สันนิษฐานได้แต่เพียงว่าเป็นคัมภีร์ที่เกิดขึ้นในลังกาโดยภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง อาจเกิดขึ้นในยุคสมัยเดียวกันกับพระพุทธโฆษาจารย์ หรือสมัยหลังจากนั้นเล็กน้อย ด้วยเหตุนี้ การให้ความสำคัญแก่คัมภีร์จึงมิได้ขึ้นอยู่กับผู้แต่ง แต่ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระภายในคัมภีร์

ลักษณะและรูปแบบของคัมภีร์

ชาตกัฏฐกถา เริ่มต้นด้วยปณามคาถา อันเป็นบทร้อยกรองกล่าววรมัสการพระรัตนตรัยและความเป็นมาเกี่ยวกับการรจนา ถัดมาเป็นเนื้อหาของคัมภีร์ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือนิทานกถา ส่วนที่สองคืออรรถกถาจำนวน 547 เรื่อง และปิดท้ายด้วยนิคมคาถา อันเป็นบทร้อยกรองแสดงถึงการจบบริบูรณ์พร้อมทั้งการตั้งความปรารถนาของผู้รจนา

ก. นิทานกถา

นิทานกถา พรรณนาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า เนื้อหาแต่งเป็นร้อยแก้ว มีคาถาแทรกบ้างประปราย แบ่งเป็น 3 ตอน คือ

1. ทูเรนิทาน เริ่มแต่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบสแล้วตั้งปณิธาน จนถึงพระโพธิสัตว์บังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต
2. อวิทูเรนิทาน ตั้งแต่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต จนถึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

¹⁴ ดูเพิ่มเติมใน G.P. Malalasekera, *The Pali Literature of Ceylon*, 2nd. ed. (Colombo: M.D. Gunasena & Co., Ltd.), p. 124-129.

3. สันติเกนิทาน ตั้งแต่ตรัสรู้แล้ว จนกระทั่งถึงอนาถบิณฑิกเศรษฐี
ถวายวัดเชตะวัน

ข. อรรถกถาชาดก

ส่วนนี้เป็นนิทานชาดกจำนวน 547 เรื่อง เรียงลำดับจากเรื่องที่มีคานา
น้อยไปถึงเรื่องที่มีคานามาก ชาดกที่มีจำนวนคานาเท่ากันจะรวมเข้าในหมวดเดียวกัน
เรียกว่านิบาต มีจำนวนทั้งสิ้น 22 นิบาต ดังนี้คือ

1. ชาดกที่มี	1 คานา	อยู่ใน	เอกนิบาต	มี 150 เรื่อง
2. ชาดกที่มี	2 คานา	อยู่ใน	ทุกนิบาต	มี 100 เรื่อง
3. ชาดกที่มี	3 คานา	อยู่ใน	ติกนิบาต	มี 50 เรื่อง
4. ชาดกที่มี	4 คานา	อยู่ใน	จตุกกนิบาต	มี 50 เรื่อง
5. ชาดกที่มี	5 คานา	อยู่ใน	ปัญจกนิบาต	มี 25 เรื่อง
6. ชาดกที่มี	6 คานา	อยู่ใน	ฉกกนิบาต	มี 20 เรื่อง
7. ชาดกที่มี	7 คานา	อยู่ใน	สัตตกนิบาต	มี 21 เรื่อง
8. ชาดกที่มี	8 คานา	อยู่ใน	อัฏฐกนิบาต	มี 10 เรื่อง
9. ชาดกที่มี	9 คานา	อยู่ใน	นวกนิบาต	มี 12 เรื่อง
10. ชาดกที่มี	10 คานา	อยู่ใน	ทสกนิบาต	มี 16 เรื่อง
11. ชาดกที่มี	11 คานา	อยู่ใน	เอกาทสกนิบาต	มี 9 เรื่อง
12. ชาดกที่มี	12 คานา	อยู่ใน	ทวาทสกนิบาต	มี 10 เรื่อง
13. ชาดกที่มี	13 คานา	อยู่ใน	เตรสกนิบาต	มี 10 เรื่อง
14. ชาดกที่มี	14-17 คานา	อยู่ใน	ปกิณณกนิบาต	มี 13 เรื่อง
15. ชาดกที่มี	20 คานา	อยู่ใน	วิสตินิบาต	มี 14 เรื่อง
16. ชาดกที่มี	30 คานา	อยู่ใน	ติงสคินิบาต	มี 10 เรื่อง
17. ชาดกที่มี	40 คานา	อยู่ใน	จัตตารีสนิบาต	มี 5 เรื่อง
18. ชาดกที่มี	50 คานา	อยู่ใน	ปัญญาสนิบาต	มี 3 เรื่อง
19. ชาดกที่มี	60 คานา	อยู่ใน	สัฎฐินิบาต	มี 2 เรื่อง
20. ชาดกที่มี	70 คานา	อยู่ใน	สัตตคินิบาต	มี 2 เรื่อง

21. ชาดกที่มี 80 คาถา อยู่ใน อสีตินิบาต มี 5 เรื่อง
22. ชาดกที่เกิน 80 คาถาขึ้นไป อยู่ใน มหานิบาต มี 10 เรื่อง

วิธีการนำเสนอนิทานชาดกของชาดกภูฏกถานั้น กำหนดรูปแบบโดยมี พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสเล่านิทานอันเป็นเรื่องอดีตชาติของพระองค์เอง ดังนั้น วรรณคดี ทุกเรื่องจึงประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ปัจจุบันวัตถุ (เรื่องปัจจุบัน) เป็นตอนเริ่มต้นของเรื่องทุกเรื่อง และมี รูปแบบเป็นอย่างเดียวกัน คือเริ่มด้วยข้อความซึ่งนำมาจากบาทที่หนึ่งของคาถาแรกใน ชาดกเรื่องนั้น ๆ ตามด้วยการกล่าวถึงสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า สถานการณ์เริ่มต้นที่เป็นสาเหตุให้พระองค์ตรัสชาดกเรื่องนั้น ๆ พร้อมทั้งนิทานเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในปัจจุบัน อันเป็นเวลาก่อนหน้าที่จะเชื่อมโยงเหตุการณ์ไปสู่เรื่องราวในอดีตชาติซึ่งเป็น ส่วนอดีตวัตถุ ชาดกภูฏกถาใช้คำว่า อติคฺ อหริ หรือ ปากฎฺ อกาสิ เป็นรูปแบบในการ เชื่อมโยงปัจจุบันวัตถุเข้าสู่อดีตวัตถุ

อนึ่ง เนื้อหาของนิทานในส่วนปัจจุบันวัตถุนี้ บางเรื่องเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น ใหม่ บางเรื่องเป็นเรื่องที่นำมาจากวินัยปิฎก สุตตนิบาต อปทาน และอรรถกถาอื่น ๆ¹⁵

2. อดีตวัตถุ (เรื่องอดีต) คือตัวนิทานชาดก ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่ นำมา จากนิทานพื้นเมืองของอินเดีย อันมิใช่เรื่องในพุทธศาสนาแต่เดิม มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่แต่งขึ้นภายหลัง ซึ่งจะปรากฏความคิดของพุทธศาสนาอย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม นิทานชาดกทั้งหมดมีความเป็นพุทธศาสนาอยู่ตรงที่ตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องเป็น พระโพธิสัตว์ ซึ่งชาดกภูฏกถาใช้ศัพท์ว่า โพธิสคฺต บ้าง มหาสคฺต บ้าง และนิทานทุก เรื่องมีรูปแบบเริ่มต้นด้วยคำว่า อติเต หรือ ภูตปุพฺพ

3. ฉาถา (ร้อยกรอง) คือส่วนหนึ่งของนิทานชาดกหรืออดีตวัตถุ เป็นคำ ประพันธ์ร้อยกรอง แต่งด้วยฉันทลักษณ์ต่าง ๆ แทรกอยู่ในนิทานร้อยแก้ว แต่ว่า อรรถ

¹⁵ M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. II, p. 123.

กถาบางเรื่องอาจมีคาถาที่เป็นส่วนหนึ่งของปัจจุบันวัตถุด้วย   คาถาเช่นนี้เรียกว่า
อภิสัมพุทธคาถา

อนึ่ง เฉพาะคาถาล้วน ๆ ของนิทานชาดกทั้ง 547 เรื่องนั้นมีรวมกันอยู่ใน
อีกคัมภีร์หนึ่งต่างหากชื่อคัมภีร์ชาดก

4. ไวยากรณ์ (อรรถาธิบายศัพท์) คือส่วนที่นำเอาคำที่ปรากฏอยู่ในคาถา
มาอธิบายความหมายและไวยากรณ์ ส่วนมากมีเนื้อหาเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับตัว
นิทานชาดก นิทานชาดกจึงดูเสมือนส่วนที่สำคัญกว่า¹⁶

5. สโมธาน (การประชุมชาดก) คือส่วนสรุปเรื่อง โดยการเทียบตัว
ละครในอดีตวัตถุ ว่าตรงกับผู้ใดในปัจจุบันวัตถุ มักเรียกว่าส่วนที่บอกการกลับชาติ

เมื่อพิจารณาการวางรูปแบบของอรรถกถาชาดก จะเห็นว่านิทานชาดก
แท้ ๆ คือส่วนที่เป็นอดีตวัตถุและคาถาเท่านั้น ไม่มีไวยากรณ์ และไม่มีทั้งปัจจุบันวัตถุ
และสโมธาน เมื่อได้รับการเพิ่มเติมไวยากรณ์เพื่ออธิบายคำบางคำในคาถาแล้ววาง
ปัจจุบันวัตถุไว้ข้างหน้า และสโมธานไว้ข้างท้าย จึงสำเร็จเป็นอรรถกถาชาดก

ประวัติความเป็นมา

อินเดียเป็นแหล่งกำเนิดนิทานแหล่งหนึ่งของโลก ชาวอินเดียมีลักษณะนิสัย
พิเศษที่มักใช้นิทานสำหรับสั่งสอนหลักประพฤติปฏิบัติหรือจริยธรรม¹⁷ การฟังและการ
เล่าเรื่องเป็นกิจกรรมที่ชาวอินเดียกระตือรือร้นสนใจมาทุกสมัย นักสอนศาสนาทุกลัทธิ
นิกายในอินเดียต่างนำนิทานมาใช้ประโยชน์ในการเทศนาสั่งสอนกันอย่างกว้างขวาง¹⁸

¹⁶ Ibid., p. 192.

¹⁷ G.P. Malalasekera, *The Pali Literature of Ceylon*, 2nd. ed., pp. 117-
118.

¹⁸ ERE. VII, p. 491.

แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้นิทานต่าง ๆ ประกอบการแสดงธรรมตามโอกาสที่ทรงพิจารณาเห็นว่าเหมาะสม ตัวอย่างเช่น นิทานเรื่องนกมูลไถ¹⁹ เรื่องนกกระทา²⁰ เป็นต้น ซึ่งบางเรื่องเป็นเรื่องเดียวกันกับนิทานชาดก แต่ไม่มีการแสดงว่าตัวเอกในเรื่องนั้นเป็นพระโพธิสัตว์ และบางเรื่องก็ไม่มีอยู่ในนิทานชาดก

อนึ่ง นิทานในลักษณะนี้บางเรื่อง เช่น เรื่องที่ฆาฏกุมาร²¹ เรื่องพระเจ้ามหาสุทิสสนะ²² เรื่องพระเจ้ามณฑะ²³ เรื่องช่างทำล้อรถชื่อปเจตนะ²⁴ เป็นต้น แม้ในตอนท้ายของเรื่องจะมีการกล่าวถึงตัวเอกในเรื่องว่าเป็นพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ แต่ไม่มีการใช้คำว่าพระโพธิสัตว์ ตัวเอกในนิทานเหล่านี้ล้วนเป็นมนุษย์ ไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงตัวเอกในนิทานสัตว์เป็นพระพุทธเจ้าเลย²⁵

นิทานทำนองนี้ทั้งหมดปรากฏอยู่ในวินัยปิฎกและสุตตันตปิฎก 4 นิกายแรก กล่าวคือทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย และอังคุตตรนิกาย

เมื่อพุทธศาสนาเจริญแพร่หลาย ภิกษุมามากทุกชั้นวรรณะ ล้วนแต่คุ้นเคยกับนิทานที่เล่ากันอยู่ในสังคม จึงนำเอานิทานต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ในการเทศนาสั่งสอนนิทานเหล่านั้นเป็นเพียงนิทานพื้นเมืองที่รู้จักกันดีในสังคมชมพูทวีปอยู่แล้ว เป็นนิทานที่ไม่มีส่วนใดเป็นของพุทธศาสนาเลยแม้แต่ความคิด²⁶ แต่ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของ

¹⁹ ส. มหา. 19/698/196-197.

²⁰ วิ. จุลล. 7/262/116.

²¹ วิ. มหา. 5/243-244/325-335.

²² ที. มหา. 10/163-187/196-229.

²³ ม. ม. 13/451-463/415-428.

²⁴ อจ. ดิก. 20/454/139-142.

²⁵ T.W. Rhys Davids, **Buddhist India**, p. 196.

²⁶ M. Winternitz, **A History of Indian Literature**, Vol. II, p. 114, 125.

พุทธศาสนา เพราะได้รับการเลือกสรรมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะกับจริยธรรม
เชิงพุทธ²⁷ การนำนิทานมาใช้ประโยชน์เช่นนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดนิทานชาดก

ในเวลาต่อมา เมื่อความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ พัฒนาขยายออกไป เป็นเหตุให้
นิทานใด ๆ ก็ตามก็สามารถเปลี่ยนให้เป็นนิทานชาดกได้ เพียงแต่ยกตัวละครตัวใดตัว
หนึ่งซึ่งส่วนมากมักเป็นตัวเอกของเรื่องให้เป็นพระโพธิสัตว์ หรือแม้แต่เรื่องที่ไม่มีตัว
ละครใดเหมาะจะเป็นพระโพธิสัตว์ก็สามารถแทรกบทบาทพระโพธิสัตว์เข้าไปในฐานะ
ผู้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง ทำให้นิทานชาดกเพิ่มจำนวนขึ้นได้โดยง่าย และเป็น
สาเหตุให้มีรูปแบบและเนื้อหาหลากหลายจนครอบคลุมนิทานอินเดียโบราณทุก
ประเภท

อนึ่ง นิทานชาดกบางเรื่องซึ่งมีลักษณะเหมือนอย่างที่พบอยู่ในชาดกกฎุกกา
ปัจจุบันนี้ ได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายกันมาแล้วตั้งแต่ราวศตวรรษที่ 3 หรือ 2 ก่อนคริสต์-
กาล หลักฐานสำคัญสำหรับยืนยันเรื่องนี้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในอินเดีย
คือภาพหินสลักนูนต่ำเกี่ยวกับเหตุการณ์ในนิทานชาดกที่อยู่รอบสถูปพาราหุต ซึ่งบาง
ภาพแสดงเหตุการณ์ที่พบอยู่แต่ในคาถา และบางภาพแสดงเหตุการณ์ที่พบอยู่ในเนื้อเรื่อง
ร้อยแก้ว²⁸

นิทานชาดกทั้งหลายนั้น ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาโดยวิธีมุขปาฐะ(Oral
Transmission) จากอินเดียสู่ลังกา จนกระทั่งประมาณต้นคริสต์ศตวรรษที่ 1 ในรัชสมัย
ของพระเจ้าวัฏฏคามณี²⁹ จึงได้รับการรวบรวมเรียบเรียง พร้อมทั้งแปลเป็นภาษาสิงหล
แล้วจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษร คงไว้แต่ส่วนที่เป็นคาถาร้อยกรองเท่านั้นที่ยังคงรักษา

²⁷ T.W. Rhys Davids, **Buddhist India**, p. 190.

²⁸ ฐานิสร์ ชาครัตพงษ์, "ความรู้เรื่องชาดก," ใน อายุบวร, ประพนธ์ อัสว-
วิรุพหการ และอนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา
ภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 55.

²⁹ G.P. Malalasekera, **The Pali Literature of Ceylon**, p. 43.

ไว้เป็นภาษาบาลี แล้วได้รวบรวมคาถาภาษาบาลีเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกันทั้งหมดเป็นอีก
คัมภีร์หนึ่งชื่อคัมภีร์ชาดก ถือว่าเป็นคัมภีร์ในสายพระไตรปิฎก ส่วนนิทานซึ่งมีเนื้อหา
เป็นร้อยแก้วภาษาสิงหลและภาษาร้อยกรองภาษาบาลีนั้น จัดให้เป็นคัมภีร์อรรถกถาที่
อธิบายความคาถาในคัมภีร์ชาดก

คัมภีร์อรรถกถาชาดกได้รับการแก้ไขปรับปรุงและแปลกลับเป็นภาษาบาลีอีก
ครั้งในราวคริสต์ศตวรรษที่ 5 และนับแต่นั้นมา อรรถกถาชาดกก็เข้ารูปเข้ารอยและลง
ตัวเป็นคัมภีร์ที่มีลักษณะและรูปแบบอย่างชาดกกฎกถาเช่นที่เห็นในปัจจุบัน.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย